

TRƯỜNG ĐẠI HỌC BÁCH KHOA HÀ NỘI
VIỆN TOÁN ỨNG DỤNG VÀ TIN HỌC

**NGÔN NGỮ CHÍNH QUY, BIỂU THỨC
CHÍNH QUY VÀ SƠ LƯỢC VỀ LÝ THUYẾT
MÃ**

Giảng viên hướng dẫn: TS. Ngô Thị Hiền

Nhóm Sinh viên thực hiện:

Nguyễn Anh Tú

Phạm Anh Tuấn

Lớp: KSTN Toán Tin K60

HÀ NỘI - 12/2018

Mục lục

1	Giới thiệu	4
2	Kiến thức cơ sở	6
2.1	Xâu	6
2.2	Ngôn ngữ	7
2.3	Ngôn ngữ chính quy	10
2.3.1	Định nghĩa	10
2.4	Biểu thức chính quy	11
2.4.1	Định nghĩa	11
2.4.2	Các tính chất của biểu thức chính quy	11
2.4.3	Đồ thị biểu diễn biểu thức chính quy	12
2.5	Automat hữu hạn	13
2.5.1	Automat đơn định(DFA)	13
2.5.2	Automat đa định(NFA)	14
2.6	Văn phạm	15
2.6.1	Định nghĩa	15
2.6.2	Ngôn ngữ sinh bởi văn phạm	16

2.6.3	Văn phạm chính quy	17
3	Tính chất của ngôn ngữ chính quy	18
3.1	Điều kiện cần và đủ của ngôn ngữ chính quy	18
3.1.1	Bổ đề bơm	18
3.1.2	Ứng dụng của bổ đề bơm	20
3.2	Tính đóng của ngôn ngữ chính quy	21
3.3	Tính quyết định của ngôn ngữ chính quy	22
3.3.1	Kiểm tra tính rỗng của ngôn ngữ chính quy	22
3.3.2	Kiểm tra một xâu thuộc một ngôn ngữ chính quy	22
3.3.3	Tương đương và cực tiểu hóa Otomat	22
4	Thuật Toán	23
5	Sơ lược về lý thuyết mã	32
5.1	Mã	32
5.1.1	Tính chất của mã	33
5.1.2	Các loại mã đặc biệt	33
5.1.3	Mã tối đại	34
5.2	Tiêu chuẩn kiểm định mã	35
6	Ứng dụng của lý thuyết mã	37
6.1	Single-Error Correcting Codes	37
6.2	Lossless Data Compression	37
7	Kết luận	38

Chương 1

Giới thiệu

Ngôn ngữ là phương tiện để giao tiếp, sự giao tiếp có thể hiểu là giao tiếp giữa con người với nhau, giao tiếp giữa người với máy, hay giao tiếp giữa máy với máy. Ngôn ngữ để con người có thể giao tiếp với nhau được gọi là ngôn ngữ tự nhiên, chẳng hạn như tiếng Anh, tiếng Việt... là các ngôn ngữ tự nhiên. Các quy tắc cú pháp của ngôn ngữ tự nhiên nói chung rất phức tạp nhưng các yêu cầu nghiêm ngặt về ngữ nghĩa thì lại thiếu chặt chẽ, chẳng hạn cùng một từ hay cùng một câu ta có thể hiểu chúng theo những nghĩa khác nhau tùy theo từng ngữ cảnh cụ thể. Con người muốn giao tiếp với máy tính tất nhiên cũng thông qua ngôn ngữ. Để có sự giao tiếp giữa người với máy hay giữa máy với nhau, cần phải có một ngôn ngữ với các quy tắc cú pháp chặt chẽ hơn so với các ngôn ngữ tự nhiên, nói cách khác, với một từ hay một câu thì ngữ nghĩa của chúng phải là duy nhất mà không phụ thuộc vào ngữ cảnh. Những ngôn ngữ như thế được gọi là ngôn ngữ hình thức. Con người muốn máy tính thực hiện công việc, phải

viết các yêu cầu đưa cho máy bằng ngôn ngữ máy hiểu được. Việc viết các yêu cầu như thế gọi là lập trình. Ngôn ngữ dùng để lập trình được gọi là ngôn ngữ lập trình. Các ngôn ngữ lập trình đều là các ngôn ngữ hình thức.

Trong bài báo cáo này, nhóm em sẽ trình bày về ngôn ngữ chính quy, biểu thức chính quy và sơ lược về lý thuyết mã. Ngôn ngữ chính quy (regular languages) thường được biết đến nhờ ứng dụng trong việc tìm từ trong văn bản hay trong trình dịch. Tuy nhiên, trong khuôn khổ của bài báo cáo này, nhóm chúng em sẽ tập trung trình bày những tính chất của ngôn ngữ chính quy và đi giải quyết các bài toán liên quan đến việc biểu diễn và cực tiểu hóa các cách biểu diễn của ngôn ngữ chính quy. Về nội dung của phần lý thuyết mã, bài báo cáo sẽ trình bày những kết quả cơ bản trong lý thuyết mã và một ứng dụng quan trọng được sử dụng rộng rãi trong việc truyền thông tin đó là mã sửa sai.

Chương 2

Kiến thức cơ sở

2.1 Xâu

Bảng chữ cái là một tập hợp các kí tự (có thể gồm hữu hạn hoặc vô hạn các phần tử). Xâu là một dãy hữu hạn các kí tự thuộc bảng chữ cái. Độ dài của xâu là số các kí tự trong xâu đó. Xâu rỗng, được kí hiệu là ϵ , độ dài xâu rỗng bằng 0.

Xâu s được gọi là xâu con của w nếu $\exists s_0, s_1$ sao cho $s_0 s s_1 = w$. Đặc biệt:

- Nếu $s_0 = \epsilon$ thì s được gọi là prefix của s
- Nếu $s_1 = \epsilon$ thì s được gọi là suffix của s

Các phép toán trên xâu

1. Tích ghép Cho 2 xâu: $a = a_1 a_2 \dots a_n, b = b_1 b_2 \dots b_m$ trên bảng chữ cái

A. Tích ghép của hai xâu a, b là xâu $c = ab = a_1 b_1 a_2 b_2 \dots a_n b_n$

Nhận xét: Cho các xâu s, r, w trên bảng chữ cái A

- Xâu rỗng là phần tử đơn vị với phép nối xâu

$$s\epsilon = \epsilon s = s$$

- Phép ghép nối có tính chất kết hợp

$$(sr)w = s(rw)$$

- Kí hiệu w^n , với n là số tự nhiên

$$w^n = \begin{cases} \epsilon, n = 0 \\ w, n = 1 \\ w^{n-1}w, n > 1 \end{cases}$$

2. Phép đảo ngược xâu

w^R được gọi là xâu đảo ngược của w nếu:

$$w^R = \begin{cases} \epsilon, w = \epsilon \\ s_n s_{n-1} \dots s_0, w = s_0 \dots s_{n-1} s_n; s_i \in A, i = \overline{1, n} \end{cases}$$

Cho xâu s, w . Phép đảo ngược xâu có các tính chất sau:

- $(w^R)^R = w$
- $(sw)^R = w^R s^R$
- $|w^R| = |w|$

2.2 Ngôn ngữ

Ngôn ngữ là tập các xâu trên một bảng chữ cái.

Các phép toán trên ngôn ngữ

Xét hai ngôn ngữ L_1, L_2 trên bảng chữ cái A

1. Phép tích ghép

Cho ngôn ngữ L_1 trên bảng chữ cái A_1 , L_2 trên bảng chữ cái A_2 . Phép nhân ghép của hai ngôn ngữ L_1, L_2 là một ngôn ngữ trên bảng chữ cái $A_1 \cup A_2$, kí hiệu $L_1 L_2$:

$$L_1 L_2 = \{ab | a \in L_1, b \in L_2\}$$

Nhận xét: Xét các ngôn ngữ L_1, L_2, L_3 . Phép nhân ghép có các tính chất sau

- Tính chất kết hợp: $(L_1 L_2) L_3 = L_1 (L_2 L_3)$
- $\forall L_1 : L_1 \emptyset = \emptyset L_1 = \emptyset$
- Tính chất phân phối đối với phép nhân ghép và phép hợp:

$$(L_1 \cup L_2) L_3 = (L_1 L_3) \cup (L_2 L_3)$$

$$L_1 (L_2 \cup L_3) = (L_1 L_2) \cup (L_1 L_3)$$

2. Phép toán sao

Ta định nghĩa L^n là phép tích ghép của n lần ngôn ngữ L

$$L^n = \prod_{i=0}^n L$$

Trong đó $L^0 = \epsilon$. Khi đó, phép toán sao trên ngôn ngữ L được định nghĩa như sau

$$L^* = \bigcup_{i=0}^{\infty} L^i$$

Ta cũng định nghĩa

$$L^+ = L^* \setminus \{\epsilon\}$$

Ở đây, ta có chú ý rằng A^* là một vị nhóm tự do đối với phép toán tích ghép.

3. Phép hợp

Hợp của hai ngôn ngữ L_1, L_2 , kí hiệu $L_1 \cup L_2$ là một ngôn ngữ trên bảng chữ cái A :

$$L_1 \cup L_2 = \{w \in A^* | w \in L_1 \text{ hoặc } w \in L_2\}$$

Nhận xét: Xét các ngôn ngữ L_1, L_2, L_3 . Phép hợp có các tính chất sau

- Tính chất giao hoán: $L_1 \cup L_2 = L_2 \cup L_1$
- Tính chất kết hợp: $(L_1 \cup L_2) \cup L_3 = L_1 \cup (L_2 \cup L_3)$
- $\forall L_1 : L_1 \cup \emptyset = \emptyset \cup L_1 = L_1$ và $L_1 \cup A^* = A^*$

4. Phép giao

Giao của hai ngôn ngữ L_1, L_2 , kí hiệu $L_1 \cap L_2$

$$L_1 \cap L_2 = \{w \in A^* | w \in L_1 \text{ và } w \in L_2\}$$

Nhận xét: Xét các ngôn ngữ L_1, L_2, L_3 . Phép hợp có các tính chất sau

- Tính chất giao hoán: $L_1 \cap L_2 = L_2 \cap L_1$
- Tính chất kết hợp: $(L_1 \cap L_2) \cap L_3 = L_1 \cap (L_2 \cap L_3)$

- $\forall L_1 : L_1 \cap \emptyset = \emptyset \cap L_1 = \emptyset$ và $L_1 \cap A^* = L_1$
- Tính chất phân phối đối với phép hợp và phép giao:

$$(L_1 \cup L_2) \cap L_3 = (L_1 \cap L_3) \cup (L_2 \cap L_3)$$

$$(L_1 \cap L_2) \cup L_3 = (L_1 \cup L_3) \cap (L_2 \cup L_3)$$

5. Phép lấy phần bù Ngôn ngữ phần bù của ngôn ngữ L trên bảng chữ cái A , kí hiệu $C_A L$, là một ngôn ngữ trên bảng chữ cái A

$$C_A L = \{w \in A^* | w \notin L\}$$

Nhận xét: Phép lấy phần bù có các tính chất sau

- $C_A \{\epsilon\} = A^+, C_A A^+ = \{\epsilon\}$
- $C_A \emptyset = A^*, C_A A^* = \emptyset$
- $C_A (C_A L_1 \cup C_A L_2) = L_1 \cap L_2$

2.3 Ngôn ngữ chính quy

2.3.1 Định nghĩa

Ngôn ngữ chính quy được định nghĩa như sau:

1. \emptyset là một ngôn ngữ chính quy
2. $\forall a \in A, \{a\}$ là ngôn ngữ chính quy, A : bảng chữ cái

3. L_1, L_2 là các ngôn ngữ chính quy thì $L_1 \cup L_2, L_1 L_2, L^*$ là các ngôn ngữ chính quy
4. Không có bất kì ngôn ngữ chính quy nào khác ngoài 1,2,3.

2.4 Biểu thức chính quy

2.4.1 Định nghĩa

Một công cụ để biểu diễn ngôn ngữ chính quy là biểu thức chính quy. Biểu được định nghĩa như sau:

1. \emptyset là biểu thức chính quy
2. ϵ là biểu thức chính quy
3. a là ngôn ngữ chính quy với $a \in A$, A là bảng chữ cái hữu hạn
4. r, s là biểu thức chính quy

$$\left\{ \begin{array}{l} (r)(s) \rightarrow RS \\ r^* \rightarrow R^* \\ (r) + (s) \rightarrow R \cup S \end{array} \right. \text{ là các biểu thức chính quy}$$

2.4.2 Các tính chất của biểu thức chính quy

Cho r, s, w là các biểu thức chính quy

1. $r + s = s + r$

$$2. (r + s) + w = r + (s + w)$$

$$3. r(s + w) = rs + rw$$

$$4. r\epsilon = \epsilon r = r$$

$$5. (\epsilon + r)^* = r^*$$

$$6. r + \emptyset = r$$

$$7. (r^*)^* = r^*$$

$$8. r + r = r$$

$$9. r(sw) = (rs)w$$

$$10. (r + s)w = rw + sw$$

$$11. \emptyset r = r\emptyset = \emptyset$$

$$12. \emptyset^* = \epsilon$$

$$13. r + r^* = r^*$$

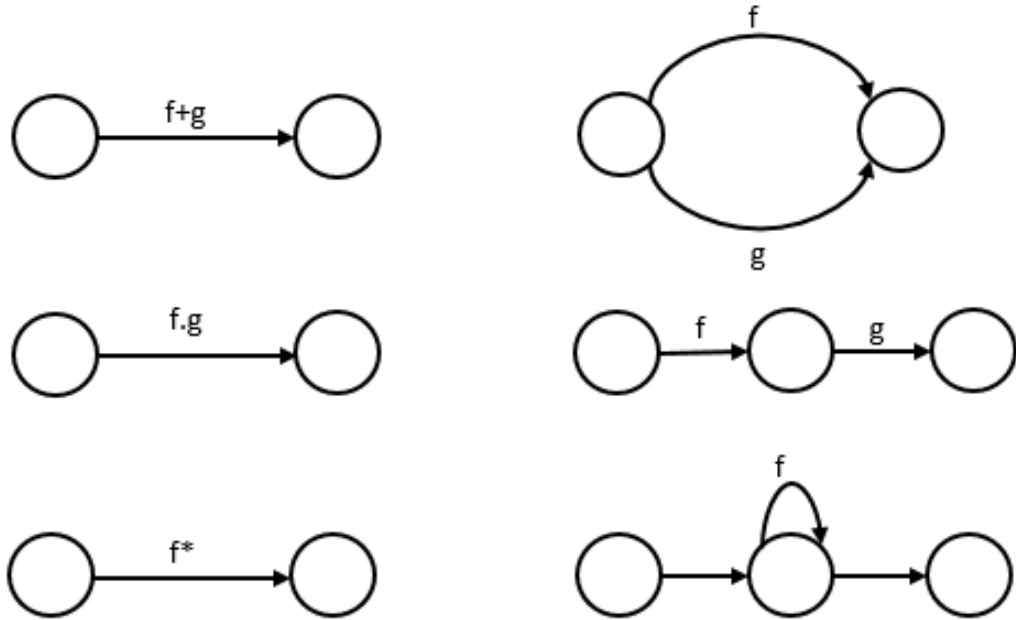
$$14. (r^*s^*)^* = (r + s)^*$$

$$15. (rs)^*r = r(sr)^*$$

2.4.3 Đồ thị biểu diễn biểu thức chính quy

- Mỗi đỉnh là một vòng tròn, đỉnh kết thúc được biểu diễn là một vòng tròn nhân đôi

- Đỉnh xuất phát thì mũi tên đi vào
- Các toán tử được biểu diễn như sau:

2.5 Automat hữu hạn

2.5.1 Automat đơn định(DFA)

1. Quy luật để chuyển trạng thái mới cho bởi hàm chuyển:

$$\delta : Q \times A \rightarrow Q$$

$$\delta(q, a) = p$$

$$q, p \in Q, a \in A$$

2. Định nghĩa

M là một DFA:

$$M = (A, Q, \delta, q_0, F)$$

Trong đó:

- A : bảng chữ cái hữu hạn
- Q : tập các trạng thái
- δ : hàm chuyển
- q_0 : trạng thái bắt đầu, $q_0 \in Q$
- F : tập trạng thái kết thúc $F \subseteq Q$

2.5.2 Automat đa định(NFA)

1. Quy luật để chuyển trạng thái mới cho bởi hàm chuyển:

$$\delta : Q \times (A \cup \epsilon) \rightarrow 2^Q$$

$$\delta(q, a) = p$$

$$q \in Q, p \in 2^Q, a \in A$$

2. Định nghĩa

M là một DFA:

$$M = (A, Q, \delta, q_0, F)$$

Trong đó:

- A : bảng chữ cái hữu hạn
- Q : tập các trạng thái
- δ : hàm chuyển
- q_0 : trạng thái bắt đầu, $q_0 \in Q$
- F : tập trạng thái kết thúc $F \subseteq Q$

Mặc dù trong nhiều trường hợp, ta thấy rằng xây dựng NFA để đoán nhận một ngôn ngữ thường dễ hơn là xây dựng một DFA. Tuy nhiên, người ta đã chứng minh được rằng mọi ngôn ngữ được biểu diễn bởi một NFA nào đó đều có thể biểu diễn được bằng một DFA. Tuy nhiên, trong trường hợp xấu nhất thì số lượng trạng thái của DFA là 2^n trong khi số lượng trạng thái của NFA là n .

Định lý về sự tương đương. Một ngôn ngữ L được đoán nhận bởi một DFA nào đó khi và chỉ khi nó cũng được đoán nhận bởi một NFA nào đó

2.6 Văn phạm

2.6.1 Định nghĩa

Văn phạm G là một bộ gồm 4 thành phần:

$$G = \{V_T, V_N, S, P\}$$

trong đó:

1. V_T là tập các kí tự kết thúc, mỗi kí tự của nó được gọi là một ký hiệu kết thúc.
2. V_N là tập các kí tự không kết thúc, mỗi phần tử của nó được gọi là một ký hiệu không kết thúc hay ký hiệu phụ
3. $S \in V_N$ được gọi là ký tự xuất phát
4. P là tập hợp các luật sinh có dạng $\alpha \rightarrow \beta$, α được gọi là vế trái, còn β được gọi là vế phải của một luật sinh, trong đó $\alpha, \beta \in (V_N \cup V_T)^*$ và α chứa ít nhất một ký tự không kết thúc.

2.6.2 Ngôn ngữ sinh bởi văn phạm

Định nghĩa. Cho văn phạm $G = \{V_T, V_N, S, P\}$ và $\eta, \omega \in (V_N \cup V_T)^*$. Ta nói ω suy dẫn trực tiếp từ η , ký hiệu $\eta \Rightarrow \omega$, nếu tồn tại luật sinh $\alpha \rightarrow \beta$, và $\gamma, \sigma \in (V_N \cup V_T)^*$ sao cho $\eta = \gamma\alpha\sigma$, $\omega = \gamma\beta\sigma$

Định nghĩa. Cho văn phạm $G = \{V_T, V_N, S, P\}$ và $\eta, \omega \in (V_N \cup V_T)^*$. Ta nói ω suy dẫn (hay suy dẫn gián tiếp) từ η , ký hiệu $\eta \Rightarrow^* \omega$, nếu $\eta = \omega$ hoặc tồn tại một dãy $D = \omega_0, \omega_1, \dots, \omega_k$ sao cho $\omega_0 = \eta$, $\omega_k = \omega$ và $\omega_i \Rightarrow \omega_{i+1}$

Định nghĩa. Cho văn phạm $G = \{V_T, V_N, S, P\}$. Xâu $\omega \in V_T^*$ được gọi là sinh bởi văn phạm G nếu tồn tại suy dẫn $S \Rightarrow^* \omega$. Ngôn ngữ sinh bởi văn phạm G , ký hiệu là $L(G)$, là tập hợp tất cả các xâu sinh bởi văn phạm G .

$$L(G) = \{\omega \in V_T^* | S \Rightarrow^* \omega\}$$

2.6.3 Văn phạm chính quy

Dựa vào đặc điểm của tập luật sinh mà người ta chia các văn phạm thành các nhóm khác nhau. Noam Chomsky đã phân loại văn phạm thành 4 nhóm:

1. Nhóm 0: Văn phạm không hạn chế
2. Nhóm 1: Văn phạm cảm ngữ cảnh
3. Nhóm 2: Văn phạm phi ngữ cảnh
4. Nhóm 3: Văn phạm chính quy

Trong khuôn khổ của bài báo cáo này, do ta chỉ quan tâm đến ngôn ngữ chính quy, nên bài báo cáo sẽ chỉ trình bày các kết quả liên quan đến văn phạm chính quy.

Định nghĩa. Văn phạm $G = \{V_T, V_N, S, P\}$ mà các quy tắc của nó chỉ có dạng $A \rightarrow aB$, $A \rightarrow a$ (hoặc chỉ có dạng $A \rightarrow Ba$, $A \rightarrow a$, trong đó $A, B \in V_N$, $a \in V_T$ được gọi là văn phạm loại 3 hay văn phạm chính quy.

Các văn phạm mà các quy tắc của chúng có dạng trên, đồng thời chưa thêm quy tắc rỗng $S \rightarrow \epsilon$ cũng được gọi là văn phạm chính quy.

Các quy tắc trong văn phạm chính quy được gọi là quy tắc chính quy. Ngôn ngữ do văn phạm chính quy suy ra được gọi là ngôn ngữ chính quy.

Chương 3

Tính chất của ngôn ngữ chính quy

3.1 Điều kiện cần và đủ của ngôn ngữ chính quy

3.1.1 Bổ đề bơm

Bổ đề bơm cho ngôn ngữ chính quy. Cho L là một ngôn ngữ chính quy. Khi đó tồn tại n sao cho tất cả các xâu $w \in L$ mà $|w| \geq n$, ta luôn có thể phân tích w thành 3 xâu con, $w = xyz$, thỏa mãn:

1. $y \neq \epsilon$
2. $|xy| \leq n$
3. $\forall k \geq 0$, xâu $xy^kz \in L$

Bổ đề này có ý nghĩa rằng ta có thể tìm được một xâu y không quá nhỏ so với w , mà ta có thể "bơm" thêm xâu y vào trong w mà vẫn thu được các xâu thuộc L .

Điều kiện cần và đủ. Cho bảng chữ cái Σ . Ngôn ngữ $L \subset \Sigma^*$ là ngôn ngữ chính quy khi và chỉ khi $\exists k \geq 0$ sao cho $\forall y \in \Sigma^*$ thỏa mãn $y = uvw, |v| > 0$ và $\forall z \in \Sigma^*, \forall i \in \mathbb{N}$, ta có

- Nếu $yz \in L$ thì $uv^i wz \in L$
- Nếu $yz \notin L$ thì $uv^i wz \notin L$

Chứng minh. (\Rightarrow) Do L là ngôn ngữ chính quy, nên tồn tại $M = (Q, \Sigma, \delta, q_0, F)$ là automata hữu hạn đơn định đoán nhận ngôn ngữ L . Gọi n là số trạng thái của M . Chọn $k = n$, khi đó một xâu bất kỳ có độ dài lớn hơn k đều phải đi qua một trạng thái nào đó ít nhất hai lần. Ta chọn v là xâu ở giữa hai lần liên tiếp đi qua trạng thái đó. Ta dễ dàng có điều phải chứng minh.

(\Leftarrow) Để chứng minh L là một ngôn ngữ chính quy, ta xây dựng DFA $M = (Q, \Sigma, \delta, q_0, F)$ đoán nhận L như sau. Số trạng thái của $M : |Q| = 1 + |\Sigma| + |\Sigma^2| + \dots + |\Sigma^{k-1}|$. Khi chưa quan tâm đến các nút lá, thì M là một cây gốc là q_0 mà trong đó các nút cha có đúng $|\Sigma|$ nút con ứng với cách chuyển trạng thái thì gặp các ký tự trong Σ . Một trạng thái q là trạng thái kết thúc nếu tồn tại một xâu w độ dài $l < k$, $w \in L$ và $\delta(q_0, w) = q$. Để hoàn thiện automata, ta cần phải xây dựng nốt hàm chuyển tại các nút lá, tức là cần phải gán giá trị cho $\delta(q, \sigma)$ với q là trạng thái ở nút lá và $\sigma \in \Sigma$.

Vì automaton M hiện tại đang là một cây, nên tại 1 nút q lá chỉ có một đường đi duy nhất từ gốc đến nó. Gọi xâu tương ứng với nút đó là L (l có độ dài $k - 1$). Để xác định giá trị của $\delta(q, \sigma)$ ta xem xét xâu $y = l\sigma$. Vì $|y| = k$, nên theo giả thiết tồn tại cách phân tích $y = uvw$ sao cho $\forall z \in \Sigma^*$ nếu $yz \in L$ thì $uv^i wz \in L$ và ngược lại. Cho $\delta(q, \sigma) = \delta(q_0, uw)$. Từ đó, ta dễ dàng chứng minh được M là automaton đoán nhận ngôn ngữ L

3.1.2 Ứng dụng của bổ đề bơm

Trong phần này, bài báo cáo sẽ trình bày một vài ví dụ mà ở đó bổ đề bơm được sử dụng để chứng minh rằng một ngôn ngữ không là ngôn ngữ chính quy.

Ví dụ 1. Chứng minh rằng ngôn ngữ L_{eq} gồm các xâu nhị phân có số chữ số 0 và số chữ số 1 bằng nhau không là một ngôn ngữ chính quy.

Giả sử phản chứng rằng L_{eq} là ngôn ngữ chính quy. Khi đó theo bổ đề bơm tồn tại n thỏa mãn 3 tính chất nêu ở trên. Ta xét $w = 0^n 1^n$, dễ thấy rằng $w \in L_{eq}$ do số chữ số 0 bằng số chữ số 1 và bằng n . Theo tính chất 2 của bổ đề bơm, ta phân tích $w = xyz$ và $|xy| \leq n$. Ta thấy rằng xy là prefix của w với độ dài nhỏ hơn n , do đó xâu xy gồm toàn chữ số 0. Theo tính chất 3 của bổ đề bơm, ta có $xz \in L$ nhưng vì y là xâu khác xâu rỗng nên y chứa ít nhất một số 0. Suy ra xz sẽ có số số 0 ít hơn số số 1 (mâu thuẫn). Vậy L_{eq} không là một ngôn ngữ chính quy.

Ví dụ 2. Chứng minh rằng ngôn ngữ L_{pr} gồm các xâu nhị phân chứa một

số nguyên tố số 1 không là một ngôn ngữ chính quy.

Giả sử rằng L là ngôn ngữ chính quy. Gọi k là số nguyên tố lớn hơn n . Ta chọn xâu nhị phân w gồm k chữ số 1. Theo định nghĩa, ta có w thuộc vào ngôn ngữ L_{pr} . Theo bổ đề bơm, ta có $w = xyz$, $y \neq \epsilon$ và $xy^iz \in L \forall k \geq 0$. Gọi độ dài của xâu y là m . Ta có $k + im$ là số nguyên tố với mọi i (vô lý). Vậy L_{pr} không là một ngôn ngữ chính quy.

3.2 Tính đóng của ngôn ngữ chính quy

Từ định nghĩa, ta thấy rằng ngôn ngữ chính quy là đóng với phép toán hợp, tích ghép và phép toán sao. Tuy nhiên, ngôn ngữ chính quy còn đóng đối với các phép toán khác, được liệt kê dưới đây.

1. Hợp của hai ngôn ngữ chính quy là ngôn ngữ chính quy
2. Giao của hai ngôn ngữ chính quy là ngôn ngữ chính quy
3. Phần bù của một ngôn ngữ chính quy là một ngôn ngữ chính quy
4. Phần khác giữa hai ngôn ngữ chính quy là ngôn ngữ chính
5. Nghịch đảo của ngôn ngữ chính quy là một ngôn ngữ chính quy
6. Phép toán sao trên một ngôn ngữ chính quy tạo ra một ngôn ngữ chính quy
7. Tích ghép của hai ngôn ngữ chính quy là một ngôn ngữ chính quy

3.3 Tính quyết định của ngôn ngữ chính quy

Trong phần này, ta sẽ nghiên cứu những thuật toán để trả lời cho các câu hỏi liên quan đến ngôn ngữ chính quy:

1. Ngôn ngữ được miêu tả có rỗng hay không ?
2. Một xâu w cho trước có được đoán nhận bởi một ngôn ngữ hai không ?
3. Hai ngôn ngữ được miêu tả có biểu diễn cùng một ngôn ngữ hay không ? hay nói cách khác, hai ngôn ngữ có tương đương với nhau hay không ?

3.3.1 Kiểm tra tính rỗng của ngôn ngữ chính quy

3.3.2 Kiểm tra một xâu thuộc một ngôn ngữ chính quy

3.3.3 Tương đương và cực tiểu hóa Otomat

Chương 4

Thuật Toán

Algorithm 1 Chuyển từ NFA sang DFA

Input (NFA) $M = \{Q, A, \delta, q_0, F\}$

Output (DFA) $M' = \{Q', A, \delta', q'_0, F'\}$

Khởi tạo $Q' = \{q_0\}, F' = \emptyset$

while $\exists \delta'(q_x, a)$ chưa xác định với $q_x \in Q', a \in A$ **do**

 Chọn $q'_x \in Q', a \in A$ sao cho $\delta'(q'_x, a)$ chưa xác định

 Gán $q_{xa} = \delta'(q_x, a) = \{q \in Q \mid \delta(q', a) = q, q' \in q'_x\}$

if $q_{xa} \notin Q'$ **then**

$Q' = Q' \cup q_{xa}$

end if

if $q_{xa} \cap F \neq \emptyset$ **then**

$F' = F' \cup q_{xa}$

end if

end while

Bổ đề Arden: Với X, A, B là các xâu kí tự, phương trình $X = A.X + B$ có nghiệm duy nhất là $X = A^*.B$

Xét DFA hoặc NFA $M = \{Q, A, \delta, q_0, F\}$ có n trạng thái, với mỗi trạng thái q_i ta đưa ra một phương trình có dạng:

$$Q_i = \bigcup_{q_i \xrightarrow{a} q_j} a.Q_j + \begin{cases} \{\varepsilon\} & , q_i \in F \\ \emptyset & , \text{ngược lại} \end{cases}$$

Ta thấy ta luôn có thể đưa về hệ phương trình như sau:

$$X_i = B_i + A_{i,1}X_1 + \dots + A_{i,n}X_n \text{ trong đó } i = 1, 2, \dots, n$$

Ta có thể giải hệ này để tìm ra được biểu thức chính quy tương ứng.

Xét với $i = n$:

$$X_n = B_n + A_{n,1}X_1 + \dots + A_{n,n}X_n$$

Theo bổ đề Arden, phương trình trên sẽ có nghiệm là

$$X_n = A_{n,n}^*(B_n + A_{n,1}X_1 + \dots + A_{n,n-1}X_{n-1})$$

Bằng cách đặt $B'_n = A_{n,n}^*B_n$ và $A'_{n,i} = A_{n,n}^*A_{n,i}$, ta được:

$$X_n = B'_n + A'_{n,1}X_1 + \dots + A'_{n,n-1}X_{n-1}$$

Do đó, ta có thể bỏ X_n khỏi các phương trình của hệ bằng cách đặt:

$$B'_i = B_i + A_{i,n}B'_n$$

$$A'_{i,j} = A_{i,j} + A_{i,n}A'_{n,j}$$

với $i, j < n$.

Làm như vậy cho đến khi $i = 1$, ta sẽ được phương trình có dạng:

$$X_1 = B'_1$$

Đây chính là biểu thức chính quy cần tìm.

Algorithm 2 Chuyển từ DFA hoặc NFA sang biểu thức chính quy

Input DFA hoặc NFA $M = \{Q, A, \delta, q_0, F\}$

Output Biểu thức chính quy tương ứng

Khởi tạo mảng B gồm n phần tử, $B[i] = \epsilon$ nếu $q_i \in F$, ngược lại $B[i] = \emptyset$.

Khởi tạo mảng A kích thước $n \times n$, $A[i, j] = \emptyset$ với mọi $i, j \in \{0, n - 1\}$

Nếu $\delta q_i, a = q_j$ thì đặt $A[i, j] = a$

for $m = n$ to 1 **do**

Gán $B[m] = (A[m, m])^*.B[m]$

for $j = 1$ to m **do**

Gán $A[m, j] = (A[m, m])^*.A[m, j]$

end for

for $i = 1$ to m **do**

Gán $B[i] = B[i] + A[i, m].B[m]$

for $j = 1$ to m **do**

Gán $A[i, j] = A[i, j] + A[i, m].A[m, j]$

end for

end for

end for

Ta sẽ xây dựng NFA như sau:

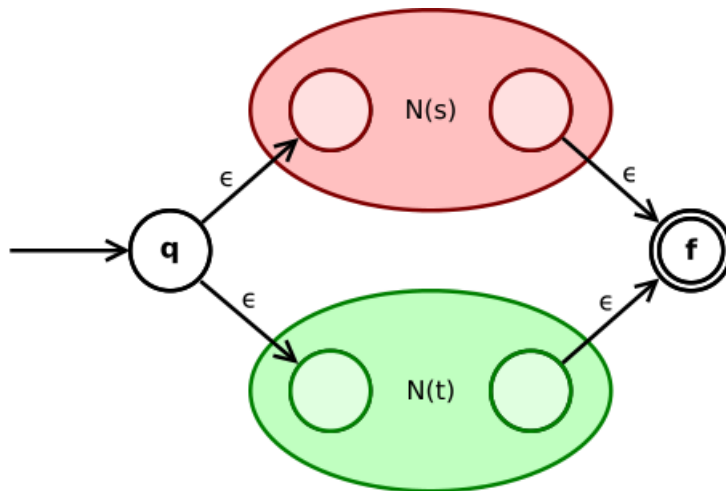
- Kí tự rỗng:

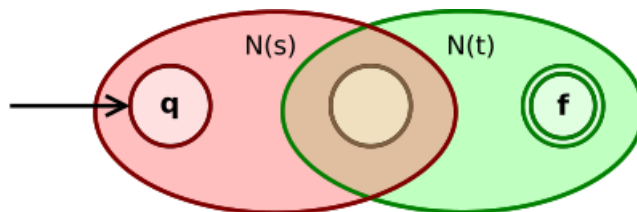
- Kí tự $a \in A$:

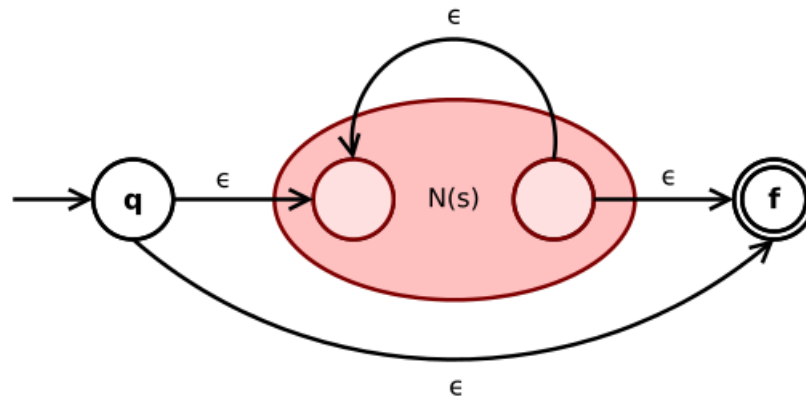
- Phép hợp $s + t$:

- Phép tích ghép $s.t$:

- Phép s^* :

Algorithm 3 Chuyển từ biểu thức chính quy sang NFA

Input Biểu thức chính quy s

Output NFA $M = \{Q, A, \delta, q_0, F\}$

Duyệt biểu thức chính quy, thực hiện xây dựng NFA như mô tả bên trên.

Algorithm 4 Chuyển từ biểu thức chính quy sang DFA

Input Biểu thức chính quy s

Output DFA $M = \{Q, A, \delta, q_0, F\}$

Thực hiện chuyển biểu thức chính quy sang NFA.

Từ NFA trên ta tiếp tục thực hiện chuyển từ NFA sang DFA, tối thiểu hóa nếu cần.

Từ đó ta có được DFA ứng với biểu thức chính quy đã cho.

Algorithm 5 Chuyển từ văn phạm tuyến tính trái sang văn phạm tuyến tính phải

Input Văn phạm tuyến tính trái $G_T = \{V_T, V_N, S, P\}$

Output Văn phạm tuyến tính phải $G_P = \{V'_T, V'_N, S', P'\}$

if tồn tại luật có dạng $S \rightarrow Sw$ với $w \in V_T^*$ **then**

 Thêm vào V_N S_0 , thêm luật $S_0 \rightarrow S$ vào P , đặt $S = S_0$.

end if

Khởi tạo $V'_T = V_T, V'_N = V_N, P' = \emptyset, S' = S$

for each luật $p \in P$ **do**

if luật có dạng $S \rightarrow p$ **then**

 Thêm luật đó vào P'

else if luật có dạng $A \rightarrow p$ **then**

 Thêm luật $S \rightarrow pA$ vào P'

else if luật có dạng $B \rightarrow Ap$ **then**

 Thêm luật $A \rightarrow pB$ vào P'

else if luật có dạng $S \rightarrow Ap$ **then**

 Thêm luật $A \rightarrow p$ vào P'

end if

end for

Algorithm 6 Chuyển từ văn phạm chính quy sang NFA

Input Văn phạm chính quy $G = \{V_T, V_N, S, P\}$

Output NFA $M = \{Q, A, \delta, q_0, F\}$ tương ứng với văn phạm đã cho.

if Văn phạm G là tuyến tính trái **then**

 Chuyển G về dạng tuyến tính phải

end if

Khởi tạo $A = V_T$

for each $v \in V_N$ **do**

 Tạo trạng thái q_v mới tương ứng.

 Thêm q_v vào Q .

end for

Gán $q_0 = q_S$

Thêm trạng thái q_ϵ vào Q , đặt $F = \{q_\epsilon\}$

for each luật $p \in P$ **do**

 Với $p = A \rightarrow wB$ trong đó $A \in V_N, B \in V_N \cup \{\epsilon\}, w \in V_T^*, w = w_1.w_2...w_n$

 Thêm các trạng thái $q_{pw_1}, q_{pw_2}, ..., q_{pw_{n-1}}$ vào Q .

 Gán $\delta(q_{pw_i}, w_{i+1}) = q_{pw_{i+1}}$ với $i = 1, ..., n - 2$.

 Gán $\delta(q_A, w_1) = q_{pw_1}, \delta(q_{pw_{n-1}}, w_n) = q_B$.

end for

Algorithm 7 Chuyển từ NFA sang văn phạm tuyến tính phải

Input NFA $M = \{Q, A, \delta, q_0, F\}$

Output Văn phạm tuyến tính phải $G = \{V_T, V_N, S, P\}$ tương ứng với NFA đã cho.

Khởi tạo $V_T = A, V_N = Q, S = q_0$

for each $q_i \in Q$ **do**

for each $a \in A$ **do**

for each $q_j \in \delta(q_i, a)$ **do**

 Thêm luật $q_i \rightarrow aq_j$ vào P

end for

end for

end for

for each $q_i \in F$ **do**

 Thêm luật $q_i \rightarrow \epsilon$ vào P

end for

Algorithm 8 Chuyển từ văn phạm chính quy sang biểu thức chính quy

Input Văn phạm chính quy $G = \{V_T, V_N, S, P\}$

Output Biểu thức chính quy ứng với văn phạm đã cho

Chuyển văn phạm chính quy về NFA

Từ NFA thực hiện chuyển về biểu thức chính quy.

Algorithm 9 Chuyển từ biểu thức chính quy sang văn phạm chính quy

Input Biểu thức chính quy s

Output Văn phạm chính quy $G = \{V_T, V_N, S, P\}$ ứng với biểu thức chính quy đã cho

Chuyển biểu thức chính quy về NFA

Từ NFA thực hiện chuyển về văn phạm tuyến tính phải. Đây cũng chính là văn phạm chính quy cần tìm.

Chương 5

Sơ lược về lý thuyết mã

5.1 Mã

A là bảng chữ. X được gọi là mã nếu $\forall m, n$ và $x_1, x_2, \dots, x_n, y_1, y_2, \dots, y_m \in X$ thỏa mãn điều kiện:

$$x_1x_2\dots x_n = y_1y_2\dots y_m$$

khi đó, $m = n$ và $x_i = y_i, i = \overline{1, n}$

Hay nói cách khác, một tập X là mã nếu tất cả các từ trong X^+ đều chỉ có một cách phân tích duy nhất thành các từ trong X . Từ định nghĩa trên ta dễ thấy tập con của một mã cũng là một mã, và mã không thể chứa kí tự ϵ

5.1.1 Tính chất của mã

Định nghĩa về mã còn có thể phát biểu bằng một cách khác như sau

Bổ đề 1.1 Cho X là tập con của A^* là một mã, khi đó nếu một đồng cấu $\beta : B^* \rightarrow A^*$ chứa một song ánh đi từ B vào X thì nó là đơn ánh. Ngược lại nếu tồn tại một đồng cấu đơn ánh $\beta : B^* \rightarrow A^*$ sao cho $X = \beta(B)$ thì X là một mã.

Bổ đề 1.1 là lý do tại sao một tập X được gọi là mã. Bản chất của việc mã hóa là tương ứng một kí tự $b \in B^*$ với một kí tự $a \in A^*$ theo một quy tắc mã hóa β nào đó. Việc β là đơn ánh đảm bảo rằng việc giải mã các xâu nhận được từ việc mã hóa là duy nhất.

Hệ quả 1.2. Cho $\alpha : A^* \rightarrow C^*$ là một đồng cấu và đơn ánh. Khi đó, nếu X là một mã trên A thì $\alpha(X)$ là một mã trên C . Ngược lại, ta cũng có, nếu Y là một mã trên C , thì $\alpha^{-1}(Y)$ cũng là một mã trên A

Hệ quả 1.3. Nếu $X \subset A^*$ là một mã, thì X^n cũng là một mã trên $A \forall n > 0$

5.1.2 Các loại mã đặc biệt

Cho X là một tập con của A^* . Khi đó, X được gọi là tập prefix nếu không phần tử nào trong X là prefix của phần tử khác trong X . Nếu ta xây dựng một quan hệ thứ tự prefix $x \leq x'$ nếu x là prefix của x' , thì khi đó X là một mã nếu mọi phần tử x, x' trong X mà $x \leq x'$ thì $x = x'$. Hay nói cách

khác, X là một mã nếu hai phần tử phân biệt bất kì trong X đều không thể so sánh được với nhau theo quan hệ thứ tự prefix.

Từ định nghĩa trên, ta dễ thấy rằng nếu một tập prefix chứa kí tự ϵ thì tập đó chỉ chứa duy nhất một kí tự là ϵ .

Tập suffice được định nghĩa bằng một cách tương tự: Tập suffix là tập mọi phần tử đều không là suffix của các phần tử khác trong nó. Một tập là biprefix khi nó vừa là tập prefix, vừa là tập suffix.

Bổ đề 1.4 Mọi tập prefix (suffix, biprefix) khác $\{\epsilon\}$ đều là một mã. **Chứng minh.** Giả sử rằng X không phải là mã, khi đó tồn tại ít nhất một xâu w có hai cách phân tích khác nhau. Gọi xâu có độ dài ngắn nhất như vậy là w

$$w = x_1x_2\dots x_n = x'_1x'_2\dots x'_m$$

Vì x_1, x'_1 khác kí tự rỗng, và w là xâu có độ dài ngắn nhất nên $x_1 \neq x'_1$. Khi đó $x_1 < x'_1$ hoặc $x'_1 < x_1$, mâu thuẫn với giả thiết của tập prefix. Vậy tập prefix là mã. Ta cũng có thể có chứng minh tương tự đối với tập suffix.

5.1.3 Mã tối đại

Mã X được gọi là tối đại (theo nghĩa bao hàm) trên A nếu X không là con thực sự trong một mã nào khác trên A .

Chú ý rằng tính tối đại của một mã phụ thuộc vào bảng chữ cái mà nó được xây dựng lên. Nếu $X \subset A^*$ là một mã tối đại trên A và A là tập con thực sự của B thì khi đó X không đảm bảo là mã tối đại trên B .

Bổ đề 1.5 Cho A là một bảng chữ cái. Khi đó mọi ví nhóm con M thuộc

A^* đều có duy nhất một tập sinh cực tiểu $X = (M - 1) - (M - 1)^2$

Bổ đề 1.6 Nếu M là một vị nhóm tự do con của A^* , khi đó tập sinh cực tiểu của M là một mã. Ngược lại, nếu $X \subset A^*$ là một mã, thì vị nhóm con X^* là vị nhóm tự do và X là tập sinh cực tiểu của nó.

Bổ đề 1.7 Nếu M là vị nhóm con tự do tối đại của A^* thì cơ sở X của nó là mã tối đại.

5.2 Tiêu chuẩn kiểm định mã

Bài toán kiểm định một tập cho trước là một mã hay không là bài toán khó. Trong phần này, thuật toán được miêu tả không sử dụng các tính chất đặc biệt của mã mà chỉ sử dụng các phép tính toán hợp lý để kiểm định mã và thuật toán chỉ có thể thực hiện được với mã hữu hạn.

Thuật toán được trình bày dưới đây tính tất cả các phần dư của mọi cách thử phân tích xâu thành hai cách khác nhau. Thuật toán phát hiện được một xâu tồn tại nhiều hơn 2 cách phân tích khác nhau khi phần dư chứa kí tự rỗng ϵ

Một cách cụ thể, các phần dư được thực hiện lần lượt như sau. Gọi X là một tập con của A^* , và

$$U_1 = X^{-1}X - \epsilon$$

$$U_{n+1} = X^{-1}U_n \cup U_n^{-1}X$$

Trong đó $N^{-1}D = \{y | xy \in D \text{ v } x \in N\}$

Khi đó ta có kết quả sau:

Định lý 2.1 Tập $X \subset A^*$ là một mã khi và chỉ khi các tập U_n không chứa

kí tự rỗng (với mọi n).

Bổ đề 2.2 Nếu X là tập một tập hữu hạn thì tập các U_n là một tập hữu hạn

Chú ý rằng ta dễ có kết quả của bổ đề 2.2 vì U_n chỉ gồm suffix của những xâu trong X

Từ hai kết quả trên, ta có thể miêu tả thuật toán kiểm định mã cho một tập hữu hạn X như sau Bài toán:

- Input: Một tập X gồm hữu hạn các xâu thuộc A^+
- Output: X có phải là mã hay không ?

1. Tính $S_1 = X^{-1}X \setminus \{\epsilon\}$

2. Thực hiện vòng lặp tính và lưu lại giá trị của U_{i+1} theo công thức

$$U_{n+1} = X^{-1}U_n \cup U_n^{-1} \text{ với } i \geq 1$$

3. Nếu trong quá trình tính toán, tại một giá trị i nào đó mà U_n chứa kí tự rỗng thì dừng thuật toán và kết luận X không phải là mã.

4. Nếu trong quá trình tính toán, tìm được U_j mà $U_j = U_i$ với $i < j$ thì dừng thuật toán và kết luận X là mã

Định lý 2.1 và bổ đề 2.2 giúp khẳng định rằng thuật toán trên sẽ dừng sau một số hữu hạn bước tính toán.

Chương 6

Ứng dụng của lý thuyết mã

6.1 Single-Error Correcting Codes

6.2 Lossless Data Compression

Chương 7

Kết luận

Bài báo cáo đã hoàn thành trình bày kiến thức cơ sở và những tính chất quan trọng của ngôn ngữ chính quy. Giải quyết được khá nhiều bài toán liên quan đến việc biểu diễn một ngôn ngữ chính quy. Tuy nhiên vẫn còn nhiều vấn đề chưa được giải quyết như việc rút gọn biểu thức thức chính quy, hay một số thuật toán được miêu tả trong chương 4 vẫn có độ phức tạp mũ. Mặc dù thuật toán Sardinas-Partison được trình bày trong phần kiểm định mã có thể mở rộng cho trường hợp tập X là tập vô hạn có thể nhận biết được (recognizable set), chương 5 đã trình bày sơ lược về lý thuyết mã khá hoàn chỉnh. Bên cạnh các vấn đề về lý thuyết, bài báo cáo cũng trình bày về mã sửa sai - một ứng dụng khá quan trọng lý thuyết mã hóa. Lời cuối cùng, nhóm chúng em xin cảm ơn cô Ngô Thị Hiền đã giúp đỡ và hướng dẫn nhóm chúng em hoàn thiện bài báo này.

Tài liệu tham khảo